

הרב דב שיף
מודיעין עילית

שיטות הראשונים בפסול טעימה בתכלת והאם הכנת הצבע צריכה להיות לשמה

א. פסול מותר צבע הניסיון

א. מנחות מב.: א"ל אביי לרב שמואל בר יהודה האי תכלתא היכי צבעיתו לה. א"ל מייתנין דם חלזון וסמנים ורמינן להו ביורה ומרתחינן ליה, ושקלינא פורתא בביעתא וטעמינן להו באודרא, ושדינן ליה לההוא ביעתא וקלינן ליה לאודרא. ש"מ תלת, ש"מ טעימה פסולה. וש"מ דבעינן צביעה לשמה. וש"מ טעמה פסולה. היינו טעימה פסולה היינו צביעה לשמה. אמר רב אשי מה טעם קאמר, מה טעם טעימה פסולה, משום דבעינן צביעה לשמה. כתנאי, טעימה פסולה. משום שנא' כליל תכלת, דברי רחב"ג. ר' יוחנן בן דהבאי אומר אפי' מראה שני שבה כשר. ע"ש.

ומבואר מדברי הגמ' שמלבד הפסול בצמר שנצבע שלא לשמה [ולכן קלינן ליה לאודרא] יש פסול גם בסממנים שבכלי שטעמו וצבעו בו את המוך הראשון [ולכן שקלינן בביעתא ושדינן לה], ועל פסול זה הביאו מחלוקת תנאים¹, ודברי רב שמואל בר יהודה לפסול אזלי כרחב"ג משום הילפותא מכליל תכלת.

ב. ובטעם פסול מותר הצבע והסממנים [ובביאור הילפותא דרחב"ג מכליל תכלת] נחלקו הראשונים, רש"י שם כ' כל תכלת בעינן, שיהא כל עיקר מראה החלזון בצמר, שלא יהא דבר אחר צבוע בה מתחילתה. ע"ש. ומבואר לפ"ז

1. ועיי' בל' בעל העיטור הל' ציצית דס"ו ע"ג, כתנאי, טעימה פסולה, מותר מה שביורה הנטעמת פסולה, משום שנאמר כליל תכלת וכו'. [ואולי אין כוונתו לגרוס כן בל' הגמ' אלא כתוספת פירוש לל' הברייתא]. ולפי פשוט הגי' דידן, הכוונה בזה לטעימה האחרונה שהזכירה בל' הגמ' בסמוך, דהיינו הצבע שניסו בו. ובש"ס דפוס ונציה הגי' ברורה יותר "טעמה פסולה", וע"ע בדק"ס.

שהפסול הוא במראה הנקלט מסממנים אלו ע"ג הצמר שיצבע לצורך הציצית, שאינו עיקר מראה החלזון. וכמו שלמדו התוס' שם מדבריו שלפ"ז אפי' צובע בו שני פעמים זה אחר זה לשמה, פסול, וזה קרוי מראה שני שבה². ע"ש. וכ"מ גם מל' בעל העיטור הל' ציצית שער א' דס"ו ע"ג "מכל מה שביורה יהא תכלת, ואם חסר מהם פסול" [ועי' בנושאי כליו הנתיבות שמואל ושער החדש שהגיהו בדבריו, ועכ"פ לדברי שניהם הפסול הוא מפני מה שחיסר עי"ז מצבע התכלת שביורה, וכפירש"י הנ"ל³].

ובחי' המיוחסים להרשב"א מנחות שם ביאר יותר, דלא בעינן שיהא כל החלזון בצמר שמכניסים בו⁴, שהרי הצמר אינו קולט כל המים שביורה, ויכולים ליטול ממנו קצת ולהניח קצת. אלא בעינן שלא יצבע בו דבר קודם, מפני

2. ותמיהני על מ"ש בס' שערי חיים ס"ס ו' שאם שופכים כמות צבע על הרבה פתילי ציצית לצובעם יחד ביורה גדולה, אולי ה"ז פסול, שאין זה לא מראה ראשון ולא מראה שני, וכמבואר בגמ' שהצביעה היא ע"י טבילה. ע"ש.

ולא ירדתי לסוף דעתו, שאם צובעים מתחילה הרבה יחד בודאי נחשב הכל מראה ראשון, שעיקר הצבע מתחלק בשוה בין כללות הצמר [וכ"ש לפמ"ש בחי' הרשב"א דלקמן שגם במראה שני אין זה אלא חשש שלא יקלט היטב], ולכו"ע לא הגבילו בגמ' את כמות הצמר שמכניסים ליורה [ועי' ס' פתיל תכלת בפרט הג' ס"א, שפלפל האם הצביעה היא בחוטים או בצמר לפני טויתו, וע"ע בס' התכלת עמ' נ שצייין עוד בזה]. ומראה שני הוא דוקא בזאח"ז כמ"ש רש"י, וכמ"ש בס' העיטור שם "כדרך הצובעים שצובעים פעמים".

וגם ההבדל שהזכיר שם בדין הצביעה בין נתינת הצמר לתוך היורה או עירוי הצבע עליו לא ידעתי לו מקום [וגם אין לזה מקור בל' הגמ' אלא ברש"י ד"ה וטעמינן וכו' בתוך אותה קליפה, וכע"ז בל' הרמב"ם פ"ב ה"ג]. ואין בזה חילוק אלא לכל היותר מצד גדרו בישול ועירווי מכ"ר, וגם זה לכאור' אינו נדרש בני"ד.

3. ומשא"כ להתוס' דלקמן אע"פ שהצביעה מתייחסת ג"כ לכל מה שביורה, מ"מ אין הפסול מפני החסרון אלא מפני שמושחף בזה גם צבע פסול כמשי"ת.

4. נראה מלשונו שהבין שהיו צובעים הכל מחלזון אחד [ולכה"פ היה מספיק לחוט א' של ציצית], ובחלזונות המצויים אצלינו כיום משתמשים בכמה וכמה חלזונות לחוט אחד כידוע [ומוכח שלא היה מצוי אצלו החלזון], אבל עכ"פ אין זה נוגע לעצם פירושו בגמ'.

ובאמת יתכן שבזמן ששרתה השכינה בישראל בביהמ"ק והיו החלזונות והתכלת מצויים בשפע כמצות התורה, והיו עולים אחת לשבעים שנה, היו חלזונות גדולים יותר, כדמשמע קצת בשבת עה. שיש בחלזון שיעור דם לחייב חטאת משום דישה [ויש דרכים נוספות בביאור ל' הגמ' שם לעני"ז, ואכ"מ].

שהראשון שצובעין בו נוטל עיקר מיצוי החלזון, ומה שנשאר הוא דיהה ממנו ואין לו עיקר מראה יפה כמו החלזון. [ובהמשך דבריו כ' "מפני שאפשר שנוטל עיקר של מראה הצבע, והנשאר אחריו לא יתן צבע יפה כ"כ"⁵]. ע"ש.

אבל התוס' שם כ' שאפי' צבעו בו כבר מאה פעמים לשמו כשר, דהא כליל תכלת קרינן ביה. אבל כשטעם הרי יש צבע שאינו ראוי לתכלת, ולכך קרוי מראה שני. ע"ש. ומבואר מדבריהם שזהו דין מסויים ופסול במותר הסממנים והצבע שבכלי שצבעו בו שלא לשמה, שגם הם נפסלים מלצבוע בהם עוד.

ונראה לדייק כן קצת גם מל' הרמב"ם הל' ציצית פ"ב ה"ג אחר שכ' שהתכלת של ציצית צריכה צביעה לשמה, כ' "והיורה שיש בה הצבע אם צבע בה מעט צמר לבדקו אם הוא יפה או לאו, נפסלה היורה כולה" וכו'. ומשמע דוקא בכ"ג נפסל⁶ [וע"ז הוא מ"ש הרמב"ם שם ושופך הצבע שבכלי שבדק בו, שהרי טעמו ופסלו. וצובע התכלת בשאר הצבע שלא נפגם. דהיינו פגם ופסול מצד הדין כנ"ל].

5. ומתחילת דבריו מבואר שכונתו לפרש בזה את ל' רש"י, וכדברי התוס' הנ"ל בדעתו [וכ"מ גם בקרי"ס הל' ציצית פ"ב, אלא שלשונו שם צריכה תיקון כמשי"ת לקמן בס"ד]. וכמה אחרונים צידדו לפרש גם בל' רש"י כשיטת התוס' דלקמן [זבח תודה מנחות רפ"ד ד"ה האי במוסגר, שערי יושר ש"ג פי"ט, ס' פתיל תכלת בפרט הג' ס"ב], אבל לכאור' מל' רש"י והעיטור מוכח להיפך, וכמפורש גם בחי' המיוחדים להרשב"א אלו.

[ומה שהעיר בס' פתיל תכלת שם מל' רש"י ד"ה ד"ה טעמה פסלה, אם עירה צבע נסיון ביורה פוסל כל היורה, ומשמע דוקא צבע נסיון ולא כל צבע שכבר צבעו בו לשמה. י"ל בפשיטות דלאו דוקא נקט רש"י נסיון אלא צבע שכבר הקדימו לצבוע בו, ונקט בזה ל' קצרה כיון שעיקר הכוונה להוסיף לפסול בזה גם את כל היורה שעירה לתוכה. ובפרט שהוכחת הגמ' בזה מהמימרא דרב שמואל מיירי בצבע נסיון].

6. וגם בהמשך ל' הרמב"ם שם ושופך הצבע שבכלי שבדק בו, שהרי טעמו ופסלו וכו', לא הובא דין זה אלא לגבי הקדמת צביעה שלא לשמה. אלא שמזה קשה להכריע דעתו כהתוס', כיון שגם בגמ' לא הובא דין זה אלא בכ"ג, ואין ללמוד ממה שהשמיט הרמב"ם הלכות מחודשות שאינן מפורשות בגמ' כידוע. אבל ממה שהוסיף הרמב"ם בתחילת דבריו הנ"ל להעמיד זאת כדין קבוע ליורה שצבעו בה שלא לשמה מבואר כהתוס' [ועוד דאי ס"ל כרש"י וסייעתו היה ראוי להוסיף בהדיא דמראה שני פסול, כל' רחב"ג בברייתא דקי"ל כוותיה].

ויש להעיר עוד בזה שבג' הרי"ף אי' ש"מ טעמה פוסלה וש"מ טעימה פסולה, ולכאור' ניחא טפי לרש"י והעיטור שפסול היורה אינו תלוי בפסול הצמר שנצבע שלא לשמה, ומשא"כ להתוס' נמצא המסובב קודם לסיבתו. איברא אחר ש"מ טעימה פסולה אמרו ש"מ צביעה לשמה בעינן, ואמרו ע"ז בגמ' מ"ט קאמר, מ"ט טעימה פסולה משום דצביעה לשמה בעינן. וא"כ י"ל דה"נ מ"ש טעימה פסולה הוא הטעם לדין טעמה פסולה שלפניו.⁷ [ובלא"ה קשה להעמיד כ"כ על הגירסאות בל' הגמ' שם, ובפרט בגי' טעימה ושמה שקל להחליף ביניהם ורבו בהם הגיסאות כמובא בדק"ס שם].

ב. תערוכת צבע הניסיון בצבע כשר

ג. והנה מבואר מדברי רש"י בביאור ל' הגמ' שם, שלא זו בלבד שמותר הצבע שבכלי שצבעו בו נפסל לציצית, אלא אפי' עירה צבע נסיון לתוך היורה פוסל את כל היורה. והוכחת הגמ' לזה היא מהא דשדינן ביעתא לברא ולא שדינן ליה ביורה.⁸ ע"ש.

ויתכן לדייק כן גם מל' התוס' שם "אבל כשטעם הרי יש כאן צבע שאינו ראוי לתכלת, ולכך קרוי מראה שני", ומשמע שאין כל הצבע פסול בעצמו, אלא מפני התערובת בלבד [וזהו כוונתם גם במ"ש שקרוי מראה שני כמשי"ת בס"ד לקמן]. ויתכן שכוונתם בזה כפירש"י, שגם מה שמערה מצבע הנסיון ליורה פוסל את כל היורה מפני התערובת. ואפי' אם כוונתם על הכלי הראשון שבדקו בו, אלא שלדעתם לא נפסל כל הצבע אלא המעט הסמוך לצמר שסייע בהחדרת המראה שנקלט בגוף הצמר, סו"ס יש ללמוד מדבריהם שגם התערובת פסולה לגמרי, ומסתבר שלפ"ז ה"ה אם מערה מכלי לזה לצבע אחר ה"ז פוסל את הכל גם שם.

7. ובפרט שלגי' הרי"ף הנ"ל נמצא מ"ש ש"מ צביעה לשמה בעינן הוא בסוף כולן, והכל הולך מן המאוחר אל המוקדם.

8. ולא פי' כוונת הגמ' ממה שלא צבעו שוב במה שנשאר באותה ביעתא, דשמא היה מועט ואינו מספיק לצביעה לברו.

ד. אבל הרמב"ם הל' ציצית פ"ב ה"ג לא הזכיר פסול אלא על מותר הצבע בכלי שבדק בו. וכבר עמד בזה המנ"ח מצ' שפו, וכ' שמ"מ ה"ז נלמד ממ"ש ששופך הצבע שבכלי שבדק בו, ולא כ' שרשאי להחזירו ליורה. ע"ש. אבל לכאור' אין מזה הכרע, שי"ל שאמנם לכתחילה אסור להחזיר ליורה משום אין מבטלין איסור לכתחילה, אבל בדיעבד ה"ז בטל בתערובת. [וכ"כ הנצי"ב בהעמק שאלה סי' פ' סק"ג ובמרומי שדה מנחות שם בדעת הרמב"ם, וכן הח"ח בליקוטי הלכות מנחות רפ"ד בזבח תודה ד"ה ש"מ, וכע"ז בס' פתיל תכלת בסוף הפרט הג' ס"ב].

ולכאור' להרמב"ם מתפרש דיוק הגמ' לפסול את מותר הצבע שבכלי, שאינו ממה שהשליכו את הצבע שבכלי, אלא מעצם הדבר שהוצרכו ליטול מעט בכיעתא ולא בדקו בתוך היורה עצמה⁹. איברא אפי' אם מתפרש הדיוק כרש"י ממה שלא החזירו לתוך היורה הגדולה, ולא משום שפוסל בדיעבד אלא משום אין מבטלין איסור לכתחילה¹⁰, הרי עכ"פ ש"מ שמותר הצבע יש בו פסול ואסור לבטלו.

ובאמת בעל העיטור הל' ציצית שם לא הזכיר בזה אלא מותר היורה הנטעמת [אע"פ שבטעם הפסול פי' כרש"י כמובא לעיל], ונראה דס"ל בזה כהרמב"ם. אבל בביאור הוכחת הגמ' לפסול בזה כ' מדשדינן שיורא דביעתא¹⁰, ומשמע כהדרך השניה הנ"ל בדעת הרמב"ם. [ניתכן עוד שלדעתם הדיוק אינו ממה שלא החזירו ליורה אלא מעצם הדבר שלא הוסיפו לצבוע במותר זה, ומ"מ אמת הדבר הוא שלא יכלו גם להחזירו ליורה משום ביטול איסור לכתחילה¹¹].

ה. והנה כבר תמהו ע"ז הליקוטי הלכות בזבח תודה שם, וכן הערוה"ש או"ח סי' ט ס"ו, מאי טעמא פוסל מעט זה את כל התערובת ואינו בטל. ע"ש. והנצי"ב

9. ובדעת רש"י י"ל דשמא גם בלא"ה היו צובעים בתוך ביעתא ולא בכלי גדול שהצמר שוקע עמוק בתוכו, ולכן הוצרכו לדייק רק מכת מה שלא החזירו ליורה.

10. וגירסתו שם "רביעיתא".

11. ואין לומר דהיינו משום שלא היה נחשב מפני מיעוטו, שהרי לפי דרך זו אלמלא פסולו היו מוסיפים לצבוע בו בעצמו. [וי"ל קצת].

בהעמק שאלה ובמרומי שדה שם כ' שרש"י לשיטתו בכ"מ דקי"ל מין במינו לא בטיל [וכן הרמב"ם לשיטתו לאידך גיסא]¹². ע"ש.

ובס' שערי יושר ש"ג פי' לפי דרכו דכיון שהפסול הוא משום החסרון ביחוד הצבע לשם הציצית, וכל שמעורב בו מעט צבע שאינו מיוחד למצוה, נמצא שכולו אינו מיוחד ואין כאן מבטל ומתבטל. וכעין מ"ש הרא"ש והריטב"א ב"מ ו: בדין קפץ אחד מן המנויים שאין שם ביטול ברוב משום דבעינן עשירי ודאי ולא ספק, וחסרון ידיעת הדבר משנה את הדין, וממילא אין כאן מבטל. ע"ש.

ובאמת זהו חידוש גדול, שהרי אלמלי היה הרוב מבטל את המיעוט לא היה נחשב כלל כחסרון לגבי הרוב¹³, ויש כאן מבטל ומתבטל [וגם בדברי הרא"ש והריטב"א שם יש דרכים אחרות כידוע].

12. וע"ע בשערי יושר ש"ג פי"ט שהעיר ע"פ סברת העונג יו"ט סי' ד וסי' צה בתערובת חוטים שנטוו לשמה עם חוטים שנטוו שלא לשמה, שהביטול מועיל רק להסיר פסול אבל לא להשלים חסרון של קום ועשה. ומלבד מה שהשיג הגרש"ש שם על עצם הסברא, כ' עוד שבנ"ד בלא"ה לא תועיל, שהרי מעט הצבע הפסול שנותן לתוך יורה גדולה אינו חשוב כלל לומר שמשלים למראה התכלת שעל החוטים. ע"ש.

וברור שאין משמעות לכך שאינו משלים את המראה אלא לגבי סברת העונג יו"ט הנ"ל, שאפי' אם אינו נהפך להיות כמו הרוב, מ"מ אין לו סיבה לפסול את השאר, וכיון שאינו משלים את המראה אין משמעות בתערובתו לעכב [וכעין תערובת מעט שאינו בנותן טעם]. ומשא"כ מצד הכלל דמין במינו לא בטיל, ה"ז פוסל בתערובתו את הכל אע"פ שאין משמעות למעט הפסול להשלמת מראה התכלת שעל החוטים, כיון שעכ"פ הוא מעורב בכללות הצבע ואינו בטל. [ואולי גם לגבי סברת העונג יו"ט הנ"ל י"ל כע"ז, שאע"פ שאין משמעות ניכרת בתערובתו, מ"מ כיון שעכ"פ הוא בלול ומעורב בכל הצבע, נמצא הצבע שנקלט ע"ג החוטים כלול גם מצבע שלא לשמה, ולא מהני בזה רוב בכשרות. ולכא"ו ה"ז תלוי במחלוקת האחרונים בדין ביטול בשישים האם תלוי בדין ביטול ברוב, או מועיל גם בלא"ה משום דהוי כמאן דליתא, ע"י בנוב"י מהדו"ת סי' נד ובהערות הגדול ממינסק שם, והדברים ארוכים].

13. ואע"פ שאין זה דומה לשאר הענינים שחסרון או פסול המיעוט תלוי במציאותו, ומשא"כ באלו שהחסרון תלוי בהתייחסות האדם אליו [ע"י ידיעתו], ולכן יתכן לכלול גם את הרוב בחסרון זה בעצמו ע"י התערובת, [וכמ"ש בשערי יושר ש"א פ"ה]. מ"מ כיון שעצם הכללת הרוב בחסרון המיעוט הוא מפני שאינו מתבטל בו, מנ"ל שאינו מתבטל בו עד שנאמר שהמבטל והמתבטל שוים, נימא איפכא [וביותר י"ל כן אלמלי דין ביטול ברוב הוא מטעם כל דפריש מרובא פריש, וע"י בשערי יושר ש"א שם].

ועוד שאפי' לדבריו י"ל דהיינו דוקא בכגון קפץ א' מן המנויים ששינוי הדין תלוי דוקא בחסרון ידיעת האדם [ונכמו שדרשו עשירי ודאי ולא ספק], ומשא"כ בנ"ד הפסול אינו הספק וחסרון הידיעה, אלא ביטול יחוד החפצא בעצמו למצוה, ואין כאן אלא תערובת צבע מיוחד למצוה עם שאינו מיוחד¹⁴. [ואפי' אלמלי היה היחוד למצוה וביטולו נפעל בכוונת האדם מצ"ע, אבל חסרון הידיעה מה נתייחד אינו ביטול לעצם היחוד¹⁵. וכ"ש לפמ"ש בקובץ שיעורים פסחים לח: אות קעא שענין לשמה ויחוד למצוה תלוי בעצם החפץ, והכוונה מועילה בזה רק לברר כשאינו מיוחד בעצמו. ע"ש].

אכן נראה שהביאור והמקור לזה מבואר מל' התוס' בעצמם במ"ש "אבל כשטעם יש כאן צבע שאינו ראוי לתכלת, ולכך קרוי מראה שני". כלומר שלאחר שידענו שהצבע שאינו מיוחד לתכלת [ע"י שצבעו בו שלא לשמה] נפסל¹⁶,

14. ואמנם גם הספק בידיעתנו איזה מן התערובת הוא המיוחד למצוה, יש בו פגם מסוים ביחוד כללות התערובת, אבל מהיכ"ת שגם פגם כזה פסלה התורה בתכלת.

15. ואפי' לפמ"ש התוס' גיטין כד: [לגבי לשמה בגט] דלענין לשמה צ"ל מבורר בשעת מעשה אפי' למ"ד יש ברירה. ע"ש. מ"מ כאן שכבר נתייחד מתחילה ואח"כ נתערב בו צבע שלא לשמה מהיכ"ת פוקע עי"ז היחוד הראשון מפני חוסר הידיעה [שהרי גם הידיעה מתחילה אינה עצם היחוד אלא נלוית לכוונת היחוד ומשתתפת עמו, ולכן חוסר הידיעה לאחר זמן אינו נחשב כהפקעת היחוד ע"י כוונה הפכית]. וכ"ש שאין דברי התוס' בזה מוסכמים, ע"י יש"ש ב"ק פ"ה בקונט' הברירה ושעה"מ הל' עירובין פ"ו ה"ח, ובתשו' הגרע"א סי' ב ובהערות המו"ל הר"ד מצגר שם].

16. ואת"ל שעצם הפסול בזה בשלא לשמה כלול בדין עשיית הציצית לשמה [כמשי"ת לקמן] נמצא שהילפותא דריו"ח בן דהבאי להכשיר מראה שני אינה מכשירה גם את צבע הנסיון עצמו מפסול שלא לשמה.

אבל כבר נת' בס"ד שיש לדייק מלשון התוס' שאין הפסול כאן אלא מפני התערובת, ונמצא שזה גופא נידון הברייתא בלבד [ומתפרש מ"ש בתחילתה טעמה פסולה על החזרת צבע הנסיון ליורה כמ"ש רש"י]. וכ"ש לפמ"ש כדעת התוס' שגם בכלי הראשון שברקו בו לא נפסל כללות הצבע מצ"ע אלא מפני שמעורב בו צבע פסול, ואלמלא מניעת הביטול משום כליל תכלת לעולם יש להכשיר את מותר הנסיון כיון שעכ"פ הוא מעורב בצבע כשר ומתבטל בו. וע"ע לקמן שיתכן שכל עיקר פסול צבע הנסיון נלמד מכליל, וא"כ בודאי שריוחב"ד מכשיר גם בזה.

ילפינן עוד מכליל שצ"ל כל הצבע מיוחד לתכלת בלא תערוכת צבע פסול¹⁷.
 [ולדעתם מתפרשת ל' שני דהיינו כמות הצבע המשותפת ומעורבת בצבע הכשר,
 ולא כרש"י וסייעתו דהיינו דרגה שניה באיכות גוון התכלת]. ויתכן שאין זו
 הלכתא בעלמא שלא יועיל הביטול כמו ברוב דיני התורה, אלא כעין סברת
 השערי יושר הנ"ל שגם זה נחשב פגם וחסרון ביחוד כללות הצבע למצותו¹⁸.

ו. ומ"מ התייחד לדרכם של התוס' בביאור פסול הטעימה, אבל לרש"י לכאור' אין
 לזה מקום, שהרי מעולם לא נפסל הצבע עצמו אלא שהמראה העתיד להיות ממנו
 אינו מראה תכלת גמור, וכיון שעכ"פ יש ביורה מספיק צבע גמור מדם חלזון
 שלא ניטל מיצויו [ואין צבע הניסיון משלים כלל למראה התכלת שעל החוטים]
 למה יפסל מפני התערובת.

ואולי גם לרש"י למדנו מילפותא זו גדר פסול בעצם הצבע שאינו ראוי למצוה
 מפני שאינו נותן את עיקר מראה החלזון בצמר. אם משום החסרון בתוצאתו
 כמשמעות החי' המיוחדים להרשב"א הנ"ל [והחסרון בתוצאה משוי ליה גדר
 פסול מתחילה שאינו ראוי למצוה], או מפני חסרון חשיבותו כיון שניטל ממנו
 עיקר מיצויו מראה החלזון ע"י הצמר הקודם¹⁹. ולכן יש לצבע הפסול משמעות
 לפסול את כל התערובת גם כשאינו ניכר, ולכה"פ מדין מין במינו כנ"ל.

17. ועי' בקרי"ס הל' ציצית פ"ב שהוסיף על ל' התוס' "דהרי יש צבע שאינו ראוי לתכלת והיינו
 הטעימה שהיא פסולה וקרא קאמר כליל תכלת". ומשמע שמלבד פסול צבע הנסיון, למדנו עוד
 מכליל לפסול גם את התערובת כמש"כ. [וע"ע לקמן בביאור כללות לשונותיו שם]. ושור' בס'
 פתיל תכלת בפרט הגי' בשלהי ס"ב שהזכיר ג"כ הסבר זה בביאור דעת רש"י לפסול את התערובת
 [ולא נחית לפרש כן בל' התוס'].

18. שור' בל' השערי יושר שם לעיל בסמוך "ועי"ז כל הסמנים שביורה נפסלים דבעינן כליל
 תכלת, שכל הסימנים יהיו ראויים לתכלת" וכו' [וחזר שם כ"פ על הדגשת כל הסמנים], ואולי
 כוונתו כמש"כ בביאור הילפותא. אבל מכללות דבריו שם נראה שאת עיקר הילפותא מכליל פי'
 כעין ל' רש"י [ולכן ניה"ל לפרש גם בדעת רש"י כהתוס' בזה], אלא דממילא צריכים להיות כל
 הסמנים מיוחדים למצוה מפני שאין כאן ביטול כדבריו הנ"ל.

19. ובזה ניחא שלא מצאנו עוד בדברי חז"ל הגבלה בשיעור גוון התכלת, והפסול במראה שני
 אינו בעצם התוצאה אלא בחשיבות הצבע בלבד [והתוצאה אינה אלא סיבת פסול הצבע].

ז. ועדיין צריכים אנו למודעי בדעת הרמב"ם שאין התערובת פוסלת יותר משאר דיני התורה, וא"כ א"א לפרש את הילפותא מכליל לאפוקי שיתוף ותערובת מראה פסול. ומאידך נראה מדבריו שאין הצביעה הקודמת פוסלת את מותר היורה אלא כשנעשית שלא לשמה, כדעת התוס', כמשנ"ת לעיל בס"ד. וא"כ צ"ב כיצד מתפרשת לדעתו הילפותא מכליל לפסול [וכעין מ"ש התוס' שם דמשמע שהביאו את הברייתא דרחב"ג וריו"ח בן דהבאי לסייע למ"ש מקודם ש"מ טעמה פסלה, ולא לפסול אחר]²⁰.

ואולי לדעת הרמב"ם מתפרשת הילפותא מכליל לאפוקי דבר אחר צבוע בה מתחילה כרש"י, אלא שטעם הפסול אינו משום חסרון המראה ע"ג הצמר אלא משום הפגם ביחודו לשמה, ולכן אינו נפסל אא"כ הקדים לצבוע שלא לשמה דוקא²¹. [וכמו"כ מתפרשים גם דברי ריו"ח בן דהבאי להכשיר מראה שני, דהיינו כל מראה שני, אפי' הקדים לצבוע שלא לשמה].

ויותר נראה לפרש שלדעתו מתפרשת ההדגשה כליל מצד יעודו ויחודו, שיהיה עומד רק לתכלת ולא לדבר אחר²². [ויתכן עוד כע"ז, שעצם פי' כליל אינו אלא להורות על תוספת חשיבות, וחשיבות זו מתפרשת משום יחודו למצוה]. וריו"ח

20. ולא מסתבר כלל לפרש שאמנם הנידון בגמ' הוא משום התערובת כרש"י ותוס', וע"ז הביאו פלוגתא דנאי, דרחב"ג פוסל את התערובת משום כליל [כפי' התוס' הנ"ל], וריו"ח בן דהבאי הכשיר את התערובת, אבל הצבע שבכלי שבדקו בו פסול לכו"ע משום צביעה שלא לשמה, ופסק הרמב"ם כריו"ח בן דהבאי. [וכע"ז פי' בס' פתיל תכלת בשלהי הפרט הג' ס"ב לפי דרכו ופלפולו שם].

דמסתמא א"כ היה ראוי לפסוק כסתמא דרב שמואל בר רב יהודה דס"ל לפסול כרחב"ג, וכנראה באמת מל' הרמב"ם שהביא מימרא זו לדינא [ועי' בפתיל תכלת שם שנדחק בזה]. וגם מעוד טעמים לא נראה כלל לפרש כן.

21. ומהשערי יושר דלעיל ועוד אחרונים נראה לפרש כן גם אליבא התוס' [כמובא לעיל], וע"ז כ' "ולכך קרוי מראה שני", דהיינו מפני שכבר צבעו בו וכרש"י.

22. ולפי"ז יש יותר מקום למ"ש התוס' ד"ה מה טעם, דאפי' צבע לשמה ושלא לשמה פסול. ובשערי יושר שם הביא להקשות ע"ז מפסחים לה: בדין חלות תורה ורקיקי נזיר דמהני לשם פסח ולשם תודה. ע"ש. ולפמ"ש"כ בדעת הרמב"ם י"ל דתכלת שאני שצ"ל כליל כולו לשם תכלת בלבד. [ובעיקר הקושיא י"ל בלא"ה עפ"ד הקובץ שיעורים פסחים שם אות קעא, דשאני בין דברים הסותרים זל"ז לשאינם סותרים. ע"ש].

בן דהבאי דרש משני תולעת להכשיר כל מראה שני שבה, אפי' צבע מתחילה שלא לשמה וביטלו מיחודו למצוה [ולדינא קי"ל כרחב"ג].

ג. האם הכנת הצבע צ"ל לשמה

ח. ועכ"פ הנה לרש"י וסייעתו אין שום תנאי ביחוד הצבע והסממנים לצורך הציצית, ולפי דרכם מתפרש בפשיטות מ"ש בגמ' מ"ט טעימה פסולה משום דצביעה לשמה בעינן, דהיינו לגבי הדין הראשון בלבד, שהצמר הנצבע לנסיון פסול מפני שלא נצבע לשמה.

אבל מ"ש טעמה פסלה הוא דין בפנ"ע הנלמד מכליל תכלת, ותלוי באיכות הצבע כנ"ל²³. ולא נאמר דין לשמה אלא בגוף חפץ המצוה דהיינו החוטים, בטוייתם ועשייתם, ובכלל זה גם צביעתם, ומשא"כ הכנת סממני התכלת שאינה אלא הכשר לזה²⁴. [ולפ"ז ניחא שנאמר דין זה גם בבגדי כהונה (דבהו מיירי האי קרא דכליל תכלת) אע"פ שאין דין עשיה לשמה מוסכם בהם²⁵, ועי' בזבח תודה שם].

23. ואדרבא צ"ב בכוונת התוס' דלא הוי ניח"ל בזה והקשו מכך על רש"י, וית' בסמוך בעוה"י. [ועי' בשערי יושר שם וכן בפתיל תכלת בפרט הג' ס"ב, שמכח קושיא זו הוכיחו שיל"פ גם בל' רש"י כהתוס' כמובא לעיל, ולכאור' אין בזה צורך כלל כמשנ"ת].

24. וכעין מה שהסכימו הרבה פוסקים שא"צ עשיית הדיו לשמה, כמ"ש בקסה"ס סי' ג' ס"ג והמשנ"ב סי' לב סק"ח, ומקורם בבאר עשק סי' קט. [ואע"פ שי"ל דדוקא שם שאין מראה הדיו הוא בעצמו המצוה, אלא כאמצעי לכתיבת האותיות, ומשא"כ בתכלת שהמראה הוא עיקר המצוה, מ"מ מסתבר שלא לחלק כן, וסו"ס גוף האותיות הוא הדיו בעצמו].

[וסברת השערי יושר דלקמן לחומרא בתכלת יותר מדיו, מפני שהצבע הוא הפועל את אומנות הצביעה, ומשא"כ הדיו לגבי אומנות הכתיבה. ענינה לגבי הכשר היחוד בצביעה לשמה, ומפני שהצבע הוא הפועל כדבריו שם, וגם בזה יש לפקפק כמשי"ת לקמן בס"ד].

ועי' במק"מ יו"ד רעא ס"ק לח שפקפק קצת בזה לענין דיו, ע"פ משמעות דברי המלחמות סוכה ט. [אליבא דבעה"מ], וגם מפני שלא מצא חילוק מספיק שלא להצריך בזה לשמה. ע"ש. [וע"ע במה שהוסיף לפקפק בדברי הבאר עשק, בס' משנת הסופר סי' ג' ס"ג בביה"ס]. ומ"מ י"ל דהיינו מפני שהדיו הוא גוף האותיות, כמבואר במק"מ שם, ומשא"כ בנ"ד שהצבע הנקלט בצמר הוא חזותא בעלמא ואין בו ממשות לעצמה.

25. ובפשטות הדבר תלוי במחלוקת הראשונים, שהרמב"ן בפי' התורה שמות כח, ב וכן במלחמות סוכה ט. ע"פ הירושלמי יומא פ"ג ה"ו כ' שצריכים עשיה לשמה, אבל הרמב"ם לא הזכיר דין זה בבגדי כהונה, ועמד בזה המנ"ח מצ' צט אות טו.

אבל לפ"ד התוס' וסייעתם שגם ביטול יחוד הכנתם ועמידתם של סממני הצבע לצורך המצוה פוגם בכשרותם, משמע שגם הצבע בעצמו נחשב כחלק מגוף חפץ המצוה, ולכאור' א"כ גם הכנת הצבע צריכה להיות בדרך המתאימה לזה, דהיינו עשיה לשמה כשאר עשיית הציצית.

וביותר היה נראה כן לפי פשטות הדברים שפסול זה גופא של הטעימה ענינו משום שלא לשמה, שע"ז מבטל את היחוד למצוה. ויש ללמוד כן גם מקושיית התוס' על רש"י ממשמעות הגמ' דלא פסלינן טעמה אלא משום דהוי שלא לשמה, וע"ז הוא שהביאו פלוגתא דתנאי, ומשא"כ לרש"י נמצא שגם לרחב"ג אין הפסול משום לשמה אלא משום כליל תכלת. ע"ש. ומבואר מדבריהם שפירשו בפשיטות מ"ש בגמ' מ"ט טעימה פסולה משום דבעינן צביעה לשמה, דקאי גם על דין טעמה פסולה האחרון (דהיינו פסול הצבע שבדקו בו)²⁶ [ואולי משום דאל"כ קשה בל' הגמ' דנחתו לתת טעם לפסול טעימת האודרא ולא לפסול טעימת היורה]²⁷.

26. וכ"ש אם היתה גירסתם בגמ' כג' הרי"ף דש"מ צביעה פסולה הוא האחרון [ועי' בדק"ס שהעיר בזה], ופירשו דקאי על שני הדינים שלפניו, בין לגבי טעימת האודרא ובין לגבי טעימת היורה. [וכ"ש לפי הסדר המובא בס' העיטור דלעיל, תחילה טעימת האודרא ואח"כ טעימת היורה, ואח"ז צביעה לשמה, ונמצא שנשמך דין צביעה לשמה לטעימת היורה. ומ"מ בעל העיטור עצמו לא ראה בזה הכרח, וס"ל בזה כרש"י כמשנת"ל].

27. ובדעת רש"י י"ל דש"מ בעינן צביעה לשמה אינו טעם בלבד אלא דין בפנ"ע, וכמ"ש בעל העיטור שם דנפק"מ דאי צבע צבעי ביורה ולא עבדיה לשם ציצית פסולה אע"ג דלא עביד ליה לנסיין. [ומשמע מדבריו שיש בזה צד חידוש יותר מדין נסיון, ועי' הסברא בזה בזבח תודה שם. ומ"מ גם בלא"ה י"ל כיון שעכ"פ זהו דין בפנ"ע נחתו לפרשו בהדיא]. וקושיית הגמ' אינה אלא מפני שגם פסול טעימת האודרא ענינו מטעם זה ואינם דינים חלוקים [וע"ז תירצו דמ"ט קאמר]. ומשא"כ טעם פסול מותר צבע הניסיון והיורה [משום דהוי מראה שני] הוא טעם בעלמא, ואין לו מקום בסיכום הדינים דש"מ תלת.

ולפ"ז ניחא לכאור' מ"ש בגמ' ש"מ תלת, ואינו סותר למ"ש רב אשי דמ"ט קאמר, שבאמת יש כאן שלשה דינים. ועי' בתוס' ד"ה מה טעם, שסיימו "והשתא הנך תלת תרי נינהו", ולפמש"כ היינו לשיטתם, אבל לרש"י אינו כן.

[ובאמת גם לשיטת התוס' י"ל דהוי תלת, ויש חידוש בדין הניסיון שאפי' צובע לשם ציצית ולשם נסיון פסול, כמ"ש התוס' שם. והעיר בזה בס' מלמד להועיל ח"ג סי' פה, והגיה בל' התוס'

ובאמת יש בזה חידוש, שאין יחוד לשמה תלוי ביחודו בשעת העשיה בלבד, אלא גם לאחר עשייתו יתכן להפקיעו מיעודו ויחודו למצוה. ומסתבר ששימוש צדדי שאינו סותר ליעודו אינו עוקרו מיחודו לשמה מתחילה, אלא דוקא בכגון זה שיחוד הצבע למצוה הוא לשמש לצביעת החוטים, וכשמשתמש בו לצביעה פסולה ה"ז עוקרו מיחודו. [ולכאן] ה"ה חוטי ציצית שטוואם לשמה וארגם בכגד (ואולי אפי' רק שזרם לשם חול), שנפסלו מלשמש שוב לציצית. וכמו"כ עור שעובד לשם ס"ת, אם כתב עליו דברי חול נפסל מלכתוב עליו ס"ת²⁸.

ועכ"פ כיון שיש פסול בביטול יחוד הצבע ממצוותו ע"י מעשה צדדי של צביעה בו שלא לשמה, לכאן כ"ש שהכנת הצבע עצמו צ"ל לשמה. ומלבד הק"ו שבזה, הרי מעצם הפסול בעקירתו מיחודו מבואר שכבר היה בו יחוד קודם לשמה בתחילת הכנתו, וכיון שבפשטות ל"ש כאן סתמא לשמה הרי מוכח בהדיא שהכנת הצבע צ"ל לשמה.

[ועי' בפתיל תכלת בסוף הפרט הב' שכ' בהדיא שא"צ בהכנת הסממנים והצבע לשמה, כל עוד לא נגמרה עשייתה וא"א לצבוע ממנה. ועפ"ז פי' את הבריקה שכ' במנחות מג., דהיינו כדי לברר שבאמת הוא דם חלזון מפני שא"צ לקיחת הדם מן החלזון לשמה, וה"ה שאר הכנת הצבע עד שיהיה עומד לצביעה. ע"ש. אבל טעמא בעי].

²⁸ והשתא ניחא דלא תקשי. ע"ש. ולפ"ז מתפרשת קושיית הגמ' גם להתוס' כמש"כ אליבא דרש"י, מפני שעכ"פ שורש הדינים אחד.

ויש להוסיף שלפמ"ש התוס' שיש חידוש מיוחד בדין הנסיון כנ"ל, הרי לשיטת רש"י ובעל העיטור ניחא עוד יותר, שנמצא לפ"ז חידוש בכל דין מה שאין בחבירו, ומשא"כ להתוס' דין טעימת היורה כולל את שני החידושים שלפניו (אבל י"ל שבלא שנתפרש דין הנסיון הו"א דלשמה ושלא לשמה כשר, והחידוש בזה הוא רק שאינו מתבטל בתערובת). ועכ"פ גם לפ"ז ניחא לרש"י קושיית הגמ' היינו טעימה פסולה היינו צביעה לשמה, מפני ששורש שני דינים אלו הוא אחד כמשנ"ת (וע"ע בס' פתיל תכלת בפרט הג' ס"ב שהאריך לפלפל בביאור ל' הגמ' ש"מ תלת לפי דרכו).

28. ועי' בס' מנחת צבי על סת"ם סי' נג אות ה' (עמ' ערב) שצייד מסכרא שלאחר שהחיל בו ענין יעוד בתחילה בעשיה לשמה, א"א לשנות את יעודו ולהפקיע את העשיה לשמה. ע"ש. ולפה"א משכח"ל עכ"פ בשימוש הסותר ליחודו הראשון כמש"כ.

ט. ואולי יש לתלות את הדבר במקור דין זה של לשמה בצבע התכלת, שלכאור מקורו מדין לשמה הכללי בעשיית הציצית כמבואר בסוגיא במנחות שם לעיל [והתוס' שם (ד"ה כתנאי) הביאו ע"ז את הילפותא בסוכה ט: גדילים תעשה לך לשם חובך, והתקשו במשמעות הסוגיא דלא נחתי לדרשא זן]. וכ"כ בהדיא העיטור שם לגבי הצביעה, שצ"ל לשמה כי היכי דבעי טויה לשמה. ע"ש. ולהתוס' י"ל שגם עצם הצבע נכלל בדין זה כנ"ל, וכע"ז כ' הליקוטי הלכות בזבח תודה מנחות שם. ולפ"ז באמת מסתבר שכ"ש שהכנת הצבע צ"ל לשמה כשאר שלבי עשיית הציצית.

אבל אולי להתוס' נלמד דין לשמה בצבע ג"כ מכליל תכלת²⁹, דכיון שהוצרכה התורה לפסול מראה שני, דהיינו שיתוף ותערובת צבע פסול כנ"ל, ש"מ שיש בצבע תנאי יחוד למצוה, והיינו שלא לצבוע בו שלא למצוותו. [ואולי לפ"ז גם פסול הצביעה שלא לשמה אינו מכלל עשיית חוטי הציצית אלא מכח ילפותא זו דכליל תכלת, שאם אפי' הצבע העומד לצביעה צ"ל מיוחד לשם מצוה, כ"ש הצביעה בעצמה. וכמשמעות הגמ' לפי פירושה הנ"ל שבין פסול האודרא ובין פסול הצבע תלויים בדין צביעה לשמה, ובעל העיטור הנ"ל לשיטתו דס"ל כרש"י בטעם פסול צבע הנסיון משום איכות הצבע כנ"ל³⁰].

29. ועי' בל' התוס' ד"ה משום "דאפי' מאה פעמים לשמו כשר, דהא כליל תכלת קרינן ביה", ולפי דרך זו מתפרשת כוונתם בפשיטות של"ש בזה פסול שלא לשמה הנלמד מכליל תכלת. ומשא"כ להדרך הראשונה שמקור הפסול הוא מכלל עשיית הציצית, והילפותא מכליל תכלת היא רק לומר שאין מעט הצבע הפסול מתבטל, צל"פ כוונתם מפני שאין כאן כלל צבע פסול עד שנפסול את תערובתו מקרא דכליל תכלת.

30. ועי' בל' הקרי"ס הל' ציצית פ"ב "אבל צבע לשם תכלת ביורה אפי' מאה פעמים לשמו, קרינא ביה כליל תכלת וכו' כפי' ר"י בעל התוס' ז"ל. ולפירש"י ז"ל צביעה לשמה נראה דהוי בכלל גדילים תעשה לך לשם חובך, שיהא הצבע לשם ציצית, וא"כ טעימה פסולה. וצביעה לשמה וטעימה פסולה כולהו מדאורייתא מכליל תכלת. דמה טעם טעימה פסולה, משום דבעינן צביעה לשמה דהיינו כליל תכלת. וטעימה פסולה דהרי יש צבע שאינו ראוי לתכלת והיינו הטעימה שהיא פסולה וקרא קאמר כליל תכלת". ע"ש.

והנה מבואר בהדיא מסיום דבריו שכוונתו לחזור לפרש דעת התוס', דדוקא בצבע שאינו ראוי

ולפ"ז ניחא מה שדרשו ילפותא זו מכליל תכלת הנאמר בבגדי כהונה, אע"פ שלדעת הרמב"ם לא מצאנו בהם חיוב עשייה וטויה לשמה [כמו שעמד בזה הזבח תודה המובא לעיל], אלא שדין לשמה בצבע הוא ענין לעצמו, ואינו תלוי כלל בדין עשית הבגד והחוטאים לשמה³¹.

ועכ"פ לפ"ז יתכן שאין להוציא משום כליל אלא את הצבע המוכן לצביעה [וכ"ש את הצביעה עצמה כנ"ל] ולא את הכנת הצבע. אבל לכאור' אין זה מספיק כ"כ, דכיון שלמדנו מכליל שיש צורך ביחוד לשמה, לכאור' ראוי ללמוד מכאן שיש בזה תנאי לשמה כמו בחוטי הציצית וכן בתפילין וס"ת וכיו"ב, שעיקרו בעצם העשייה, וא"כ ה"ה להכנת הצבע כנ"ל. וביותר מפני שלכאור' אין משמעות להיות הצבע מיוחד לשמה אם לא נתייחד לזה בהכנתו ועשייתו כמש"כ לעיל.

י. איברא בשערי יושר ש"ג סוף פי"ט הנ"ל העיר שהרי כשמבשל הסממנים הוא מכוין ליטול מהם מעט בביעתא לטעימה, וא"כ אינו מבורר התיחדות כל

לתכלת פסול טעמה [ויש חסרון בלשונו שלא הדגיש זאת, וצ"ל שמ"ש בשם רש"י הוא מאמר המוסגר, ואולי נכתב תחילה בגליון בפנ"ע].

אבל עדיין לשונו צ"ב מה ענין המקור מגדילים תעשה לך למחלוקת רש"י והתוס'. ועוד שדבריו נראים כסותרים זל"ז במ"ש דצביעה לשמה וטעמה פסולה כולהו מכליל תכלת וכו', אחר שכבר הביא ע"ז מהפס' גדילים תעשה לך [ולכה"פ לגבי הצביעה].

ולפמ"כ מבוראים דבריו, דלרש"י שאין פסול היורה תלוי בשלא לשמה, הצביעה לשמה אינה דין בפנ"ע אלא מכלל עשיית הציצית מהדרשא דגדילים תעשה לך [ומ"ש הצבע לשם ציצית, היינו הצביעה, וטעימה היינו טעימת האודרא]. ומשם ואילך חזר לפרש דעת התוס' שהביא מתחילה, שלדעתם שטעימת היורה והילפותא מכליל תכלת תלויה ג"כ בדין לשמה, גם דין צביעה לשמה [וכ"ש טעמה, דהיינו מותר הצבע] הוא משום כליל תכלת בלבד, ולא משום גדילים תעשה לך וכמשנ"ת בס"ד.

31. ומ"מ יש בזה מקום עיון מסברא, כיצד יתכן שצ"ל הצבע לשמה בבגדי כהונה אם אפי' עשיית גוף החוטאים והבגד א"צ להיות לשמה [וכ"ש שבפשוטות הצביעה היתה עוד לפני עשיית הבגד]. ומשמע לפ"ז כדעת הרמב"ן [המובא לעיל] שגם עשיית בגדי כהונה צ"ל לשמה, וכמ"ש הזבח תודה שם. וצ"ע.

היורה³². וצ"ל דהתייחדות הסממנים בעינן רק שתהיה ראויה לתכלת³³, ומה שלוקח מעט בביעתא אינו פסול, דגם מעט זה ראוי לתכלת כל זמן שלא נשקע האודרא בתוכו, וההתייחדות של הציצית בעינן התייחדות גמורה. ע"ש.

ומבואר מדבריו שאמנם גם הכנת הצבע ובישול הסממנים צ"ל ראוי לתכלת ע"י כוונה ויחוד מספק עכ"פ [כעין מ"ש שם לגבי חלות תורה ורקיני נזיר שעשאן למכור בשוק], ואין הבדל בין מצב הכנת הצבע לבין מצבו לאחר הכנתו, אלא שהשימוש בו לטעימת האודרא מפקיעתו ומוציאתו מגדר ראוי לתכלת. ומ"מ לא נתפרש כה"צ בדבריו מדוע הצביעה בו שלא לשמה מוציאתו מלהיות ראוי, שהרי לפי דבריו א"צ בצבע התייחדות גמורה כנ"ל, ומה בכך ששימש גם לצורך חול. וכמו"כ צ"ב בפשר ומקור החילוק בין דין לשמה בצבע שא"צ התייחדות גמורה לבין דין לשמה בחוטי הציצית עצמה שצ"ל מיוחדת

32. ויש להוסיף בזה מדברי הגרע"א בתשו' סי' ב' כעיי"ז לגבי עיבוד עורות לשם ס"ת ולשם חול, שאינו נחשב עיבוד לשמה בשעתו, ולכה"פ למ"ד אין ברירה. [וע"ע במשנ"ב סי' לב ס"ק כו ובבה"ל שם]. ולדעת התוס' גיטין כד: ל"מ תנאי לגבי לשמה אפי' למ"ד יש ברירה כמובא לעיל. וכ"ש בני"ד שאותו המעט שעתידי להיות שלא לשמה [שהוא בודאי פסול גם אם יש ברירה] פוסל את תערובתו לדעת התוס' דלעיל.

איברא אולי י"ל קצת לפמ"ש הגרע"א שם [וכן המשנ"ב שם] דמהני לעבד הכל לשם ס"ת ולהתנות שתהיה רשות בידו לשנותו לדברי חול. ומוכח שם שבזה נחשב כמעבד הכל לשם ס"ת אע"פ שיודע שעתידי ליטול ממנו גם לחול. [ואולי זהו הגדר בפסחים לח: בחלות תורה שעשאן למכור בשוק, משום דכל לשוק אימלוכי מימלך וכו'. שאין זה כתנאי בשימור לשמה אלא שעושה מתחילה הכל לשם פסח, ולא דמי לצביעה לשם ציצית ולשם נסיון, שמכוין מתחילה לשניהם. וה"נ בני"ד מכינים הכל לשם ציצית, ואין פגם בכך שיודע שעתידי ליטול אח"כ מעט לשם נסיון [וכאן י"ל דסתמא הוי כפירש, בק"ו ממ"ש הט"ז סי' מב סק"א. ובאמת בפשטות בלא"ה א"צ כאן כלל תנאי מתחילה כיון שאין בו קדושה, וכמ"ש בהדיא הרמב"ן במלחמות סוכה ט. לגבי תכלת גופא, וכ"ה בכללות לגבי ציצית במג"א סי' מב סק"ו עפ"ד בעה"מ סוכה שם, והביאו המשנ"ב שם ס"ק כב]. וצ"ע.

33. ולפי"ז יש יותר חידוש בדבריו הראשונים [המובאים לעיל] שע"י תערובת מעט צבע פסול ביורה נעשה הכל כאינו מיועד ומיוחד לתכלת. שאע"פ שיש כאן צבע שלא נתברר לשם נסיון [והוא הרוב], מ"מ ע"י אותו מעט המבורר לשם נסיון המעורב בו נחשב כולו כן, וגרע אפי' מנעשה מתחילה לשמה ושלא לשמה [שנחשב ראוי גם לתכלת]. וצ"ע.

לגמרי לשמה [כמבואר בהדיא בסיום דבריו הנ"ל], וה"נ הצביעה צ"ל מיוחדת לגמרי לשמה [וכמ"ש התוס' שאם צבע לשם ציצית ולשם ניסיון פסולה]. ולכאור' כוונתו כעין דבריו שם לעיל, בביאור מה שהוציאו התוס' מל' הגמ' שפסול הצבע המשמש לניסיון הוא משום דבעינן צביעה לשמה, דהיינו מפני שכח הצביעה הוא בצבע והסממנים לחרוד ולא באומנות נתינת הצמר לתוך היורה, וכמ"ש הרשב"א ב"ק צט בשם הראב"ד בדין אומן קונה בשבח כלי. ומשעה שנגמרה מלאכת בישול הסממנים אז חשבינן שהותחל מעשה צביעת הצמר. ומשו"ה בעינן דמשעה זו יהיו כל הסממנים עומדים לכך להיות ראויים לתכלת של ציצית. [ומשא"כ בכתיבת סת"ם שאין מראה הצבע גורם את הכתיבה אלא ציור תמונת האותיות, ונמצא שהאומנות היא במלאכת הכתב, ולכן דוקא הכנת הכתיבה צ"ל לשמה ולא הכנת צבע הכתב]. ע"ש.

וצריך להוסיף בדבריו שאלמלי היה הצורך בצביעה לשמה מתייחס לעצם פעולת הצביעה לא היתה משמעות ליחוד הצבע, אע"פ שהוא הפועל את אומנות הצביעה, דלאו אדם הוא ואין לזה גדרי מעשה כלל, וגם לא מצאנו שתתייחד פעולה להיות לשמה (כשאין סתמא לשמה) ע"י התייחדות הפועל בעצמו, אלא ע"י כוונתו לפעול בה התייחדות לשמה. [וגם מ"ש שמשעת גמר הכנת הסממנים לצביעה מתחיל מעשה צביעת הצמר, לא יתכן לפרשו כפשוטו]. אלא שהצורך בצביעה לשמה ענינו שיהיה המראה הנקלט בצמר מיוחד ג"כ למצוה [כמו החוטים עצמם], וזה ע"י שיהיו הסממנים הפועלים מראה זה מיוחדים ג"כ לשם המצוה³⁴. ועכ"פ מבואר לפ"ז שאע"פ שדין לשמה בצביעה ובחוטים מחייב התייחדות גמורה למצוה [כשאר עניני עשיה ביחוד לשמה], מ"מ דין לשמה ביחוד הצבע אינו אלא כדי להביא לצביעה לשמה כדינה, ולכן די לזה שיהיה הצבע ראוי לתכלת גם בלא התייחדות גמורה.

34. ובאמת גם לגבי זה יש תוקף ליחוד לשמה מצד האומן הנותן את הצמר בסממנים, שהרי אם צובע לניסיון פסול האודרא, ולא מהני מה שנתייחדו מתחילה הסממנים לכך [ואדרבא גם מותר הסממנים נפסלים עי"ז], וא"כ לא דמי לגמרי למה שהביא מהרשב"א בב"ק בדין אומן קונה בשבח כלי. וצל"פ דמ"מ מהיות כח הצביעה תלוי בהם דוקא, יש צורך בהתייחדותם לזה אע"פ שיש משמעות גם ליחוד הבא מצד האדם בפעולתו זאת.

אבל צביעה שלא לשמה נחשבת כמבררת גם את הצבע המשמש לה להיות בגדר שלא לשמה לגמרי. מפני שכל ענין יחודו להיות ראוי לתכלת הוא לצורך שימוש הצביעה, ולא סגי בהיותו ראוי לזה אלא לפני שבא למטרתו. אבל אם השתמש בו בר פועל שלא למצוה נמצא שהגיע למטרה פסולה, ואינו ראוי עוד לשימוש המצוה. [ולכן אפי' צבע לשמה ושלא לשמה, כיון שהיא צביעה פסולה ואינה מיוחדת למצוהה כראוי, ה"ז עוקר גם את מותר הצבע המשמש לה מהיותו ראוי לתכלת].

יא. איברא מה שהכריח את השערי יושר לחידוש זה מבישול היורה שכולל גם יעוד צביעה לניסיון, לכאו' מתיישב בדבריו המוקדמים הנ"ל, דדוקא משעה שנגמרה מלאכת בישול הסממנים נחשב כמתחיל מעשה הצביעה, כלומר שא"צ התייחדות לשמה אלא בצורה האחרונה של הצבע שהיא הצורה הפועלת למעשה את כח הצביעה בצמר [וע"ז כ' שנחשב כאילו מתחיל מעשה הצביעה], ורק משם ואילך צ"ל ראויים ומיוחדים לתכלת ולא קודם לכן כלל.

ולעולם יש להצריך גם בצבע עצמו התייחדות גמורה למצוה, ולכה"פ מה"ט גופא כדי לפעול את הצביעה ביחוד גמור לשמה. ואדרבא כיון שלמדנו מדין טעמה חיוב לשמה גם בצבע עצמו, מנ"ל לחלק בין לשמה שבצבע לבין הצביעה עצמה.

אבל לעומת זאת גם למ"ש דדוקא לאחר שנגמרה מלאכת הכנתם צ"ל מיוחדים לשמה אין מקור מספיק, ושמא אין התייחדות הצבע והסממנים לצורך הצביעה לשמה כראוי נפעלת אלא ביחודם לכך מתחילת הכנתם [ואדרבא לעולם יחוד לשמה אינו אלא בעשיה ופעולת הדבר (או שימורו וכדו'), ולא מצאנו תועלת בכוונה ויחוד לשמה שאינו נלווה לענין מציאותי בעצם הדבר. וא"כ אפי' את"ל שאין הצורך בזה מצ"ע אלא לצורך הצביעה, סו"ס אין הסממנים מיוחדים לשמה בלא כוונה לשמה בהכנתם]³⁵.

35. וכנראה גם מדברי השערי יושר עצמו בדבריו האחרונים שחזר בו בנקודה זו, ומכח זה הוצרך לחדש גדר אחר בהתייחדות הצבע, שגם הוא מחודש מאוד כנ"ל.

וגם ביסוד הדברים שדין לשמה בצבע הוא רק לצורך קביעת התייחודות הצביעה, יש לפקפק בו, דמנ"ל שאין צורך בהתייחודות הצבע לשמה מעצם היותו שלב מיצירת חפץ המצוה [כגון עיבוד העורות לשמה לעומת הכתיבה, ועוד כיו"ב]³⁶. וא"כ אדרבא עיקר יחודו למצוה הוא מעת הכנתו ולא רק לאחר היותו מוכן לצביעה. וכמו"כ מסתבר לפ"ז שגם דין לשמה שבו שוה לצביעה להצריך התייחודות גמורה כנ"ל.

וכ"ש אם דין לשמה בצבע [ובצביעה] הוא דין לעצמו הנלמד מכליל, ולא מכלל עשיית הציצית גרידא, שבפשטות ה"ז כולל את הצבע והצביעה כאחד [ושניהם בהתייחודות גמורה], ולא כהכשר להתייחודות הצביעה בלבד³⁷ [וגם הסברא להחשיב את הצביעה לשמה מפני יחוד הצבע היא מחודשת].

סוף דבר, עדיין אין הכרע בדין זה שלא להצריך לשמה בהכנת צבע התכלת, כפי הנראה מוכח מדין טעמה פסולה [לפ"ד התוס' והרמב"ם]. ומאידך גיסא קשה לחדש מדעתינו חיוב הכנת הצבע לשמה [וכ"ש בלקיחת הדרם מן החלזון] שלא נתפרש בהדיא בדברי חז"ל והראשונים, וכמ"ש גם בפתיל תכלת הנ"ל להיתר. וצ"ע.

36. ואמנם בודאי דין לשמה בצבע נובע מהיותו שלב משלבי הצביעה [ומטעם זה הטעימה מפקיעתו מהתייחודותו לשמה, כמשנת"ל בס"ד], אבל אין זה הכשר בלבד כדי לפעול את הצביעה לשמה כדברי השערי יושר, אלא גם הוא עצמו צריך להיות לשמה [וכגון עיבוד עורות לס"ת].

37. ול' הגמ' מ"ט משום דבעינן צביעה לשמה, כולל גם את טעימת האודרא. וענינו לומר שיש פסול שלא לשמה בשלבי הצביעה [הכוללים גם את הצבע עצמו], ותו לא מידי.